

ਗਲੀਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ

ਬਾਈਬਲ ਪਾਠ #5

IV. ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਸਹ ਤਕ (ਚੱਲਦਾ)।

ੲ. ਯਹੂਦੀਆ ਤੋਂ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਜਾਣਾ।

1. ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਮੱਤੀ 4:12; ਮਰਕੁਸ 1:14; ਲੂਕਾ 3:19, 20; ਯੂਹੰਨਾ 4:1-3)।
2. ਸਾਮਰੀਆ ਦੀ ਘਟਨਾ (ਯੂਹੰਨਾ 4:4-42)।
3. ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਾ (ਲੂਕਾ 4:14; ਯੂਹੰਨਾ 4:43-45)।

ਸ. ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇਕ ਆਮ ਵੇਰਵਾ (ਮੱਤੀ 4:17; ਮਰਕੁਸ 1:4, 15; ਲੂਕਾ 4:15, 16)।

ਹ. ਕਾਨਾ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਮੋਅਜਜ਼ਾ (ਯੂਹੰਨਾ 4:46-54)।

ਕ. ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਤੋਂ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਜਾਣਾ (ਮੱਤੀ 4:13-16)।

ਖ. ਚਾਰ ਮਛੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ (ਮੱਤੀ 4:18-22; ਮਰਕੁਸ 1:16-20; ਲੂਕਾ 5:1-11)।

ਜਾਣ ਪਛਾਣ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ‘‘ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ’’ ਪਾਠ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੇਵਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿਚ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਦਲ ਕੇ ਗਲੀਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇ ਸਹਿਦਰਸ਼ੀ ਵਿਰਤਾਂਤਾਂ (ਮੱਤੀ, ਮਰਕੁਸ, ਅਤੇ ਲੂਕਾ) ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਡੇਢ ਸਾਲ ਚੱਲੀ ‘‘ਮਹਾਨ ਗਲੀਲੀ ਸੇਵਕਾਈ’’ ਤੇ ਅਧਿਕ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿਚ ਉਸ ਸੇਵਕਾਈ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ

(ਮੱਤੀ 4:12; ਮਰਕੁਸ 1:14; ਲੂਕਾ 3:19, 20; ਯੂਹੰਨਾ 4:1-4)

ਯਿਸੂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚੇਲੇ ਯੂਹੰਨਾ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾ ਰਹੇ ਸਨ (ਯੂਹੰਨਾ 3:22, 26; 4:1)। ਆਪਣੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤਕ ਯਿਸੂ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਸਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੋ ਤਥਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ।

ਮੱਤੀ ਅਤੇ ਮਰਕੁਸ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੱਤੀ 4:12, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਫੜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ [ਹੇਰੋਦੇਸ ਦੇ ਹੱਥ] ਤਾਂ ਉਹ ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ’’ (ਵੇਖੋ ਮਰਕੁਸ 1:14)। ਹੇਰੋਦੇਸ ਟੈਟਾਰਕ (ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਹਾਕਮ), ਇਕ ਭਤੀਜੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਫ਼ਿਲਿਪਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੇਰੋਦਿਆਸ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਿਹਾ

ਸੀ।^੨ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਿੱਤਰ ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਹੇਰੋਦੇਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ‘ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਤੈਨੂੰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ’ (ਮੱਤੀ 14:4)। ਇਸ ਤੋਂ ਹੇਰੋਦਿਆਸ ਚਿੜ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੇਰੋਦੇਸ ਉੱਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਸੀ (ਮਰਕੁਸ 6:17-19)। ਇਸ ਹਾਕਮ ਨੇ ‘ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ’ ਸੀ (ਲੂਕਾ 3:20)।

ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਦੇ ਫੜਵਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਯਿਸੂ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੇਰੋਦੇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੇਰੋਦੇਸ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਸੀਹ ਹੇਰੋਦੇਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਲੂਕਾ 23:6, 7)। ਤਾਂ ਫਿਰ ਯੂਹੰਨਾ ਦੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਯਿਸੂ ਨੇ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਛੇਤੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ? ਕਈਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਯੂਹੰਨਾ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਲੇਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ,^੩ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਖਿੰਡ ਨਾ ਜਾਣ।

ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਣ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਯਹੂਦੀਆ ਤੋਂ ਜਾਣਾ ਢੁਕਵਾਂ ਕਿਉਂ ਲੱਗਾ: ‘ਫਿਰ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਫ਼ਰੀਸੀਆਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਯੂਹੰਨਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੇਲੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ... ਤਦ ਉਹ ਯਹੂਦੀਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਫਿਰ ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ’ (ਯੂਹੰਨਾ 4:1-3)। ਯਿਸੂ ਫ਼ਰੀਸੀਆਂ ਨਾਲ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਝੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ, ਸਿੱਧੇ ਟਕਰਾਅ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉੱਥੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੱਧ ਸੀ, ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਯਹੂਦੀਆ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਇਕ ਸਾਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਯੂਹੰਨਾ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ‘ਮੁੜ ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ’ (ਯੂਹੰਨਾ 4:3)^੪

ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਕਣਾ (ਯੂਹੰਨਾ 4:4-42)

ਯਹੂਦੀਆ ਤੋਂ ਗਲੀਲ ਜਾਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ, ਸਾਮਰੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ,^੫ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਯਹੂਦੀ ਸਾਮਰੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਨਾਪਸੰਦਗੀ ਕਾਰਣ, ਯਹੂਦੀਆ ਤੋਂ ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਉੱਪਰੋਂ ਘੁੰਮ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਭਾਵ ਉਹ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਯਰਦਨ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਪੂਰਬੀ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਯਿਸੂ ਸਾਮਰੀਆ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਗਿਆ।

ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ‘ਸਾਮਰੀਆ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ’ (ਯੂਹੰਨਾ 4:4;)। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ‘ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ’ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਤੱਥ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਸਾਮਰੀਆ ਵਿਚ ਰੁਕਿਆ ਰਿਹਾ (ਯੂਹੰਨਾ 4:40), ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਧ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਮਰੀਆ ਨਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ‘ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ’ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਯਹੂਦੀ ਦੋਗਲੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਯਿਸੂ ਨੇ ‘ਵਾਢੀ ਲਈ ਪੱਕ ਚੁੱਕੇ’ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ (ਯੂਹੰਨਾ 4:35)।

ਸਾਮਰੀਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ, ਯਿਸੂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਖੂਹ ਤੇ ਇਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜੋ ਮਸੀਹ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮੋਅਜਜ਼ਾ ਹੈ। ਉਸ ਔਰਤ ਨਾਲ ਯਿਸੂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਧਰਮੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮਾਡਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਔਰਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਜਗਾਈ, ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਸੁਧਾਰੀ, ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸੱਚਾਈ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਪਾਪ ਜਤਾਇਆ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਪਰਕ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ‘... ਉਸ ਦੇ ਵਚਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਰ ਵੀ ਬੰਬੇਰਿਆਂ ਨੇ ਨਿਹਚਾ ਕੀਤੀ’ (ਯੂਹੰਨਾ 4:41)।

ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ

(ਮੱਤੀ 4:13-17; ਮਰਕੁਸ 1:14, 15; ਲੂਕਾ 4:14, 15; ਯੂਹੰਨਾ 4:43-54)

ਸਾਮਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਯਿਸੂ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਚੇਲੇ ਐਸਡ੍ਰੇਲੋਨ ਦੀ ਦੂਣ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਦੱਖਣੀ ਗਲੀਲ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਸੀਹ ਨੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆ, ਯਹੂਦੀ ਮਤ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਸਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਯਿਸੂ ਨੇ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕੀਤੀ? ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੰਭਵ ਕਾਰਣ ਹਨ: (1) ਯਿਸੂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ; (2) ਗਲੀਲ ਸੰਘਣੀ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਸੀ; ਅਤੇ (3) ਆਮ ਕਰਕੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤੇ ਨਾ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਗਲੀਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਯਹੂਦਾ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੇ ਚੇਲੇ ਗਲੀਲੀ ਸਨ।

ਗਰਮਜ਼ੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ

ਯਹੂਦੀਆ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦੀ ਸੀ। ਯੂਹੰਨਾ 4:45 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਗਲੀਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨੇ ਕੰਮ ਉਸ ਨੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਪਰਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਪਰਬ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ’ (ਵੇਖੋ ਯੂਹੰਨਾ 2:23)।^੯

ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਯਿਸੂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਮਰਕੁਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਯਿਸੂ ਨੇ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਆਖਿਆ, ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਹੈ; ਤੌਬਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਤੇ ਪਰਤੀਤ^੭ ਕਰੋ’ (1:14, 15; ਵੇਖੋ ਮੱਤੀ 4:17)। ਲੂਕਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ‘... ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸਭ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਸਨ’ (4:15)।^੯ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸੀ।

ਅੰਚਭੇ ਕੰਮ

ਯਹੂਦੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਯਿਸੂ ਨੇ ਅੰਚਭੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਲੂਕਾ 4:14 ਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘... ਯਿਸੂ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਮਰਥ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਪਰਤਿਆ।’ ਇਹ ਯਿਸੂ ਵੱਲੋਂ ਮੋਅਜਜ਼ਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ‘ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਮਰਥ’ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਯਿਸੂ ਦੇ ਪਰਤਣ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾ ਮੋਅਜਜ਼ਾ^੯ ਕਾਨਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਯਿਸੂ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ‘ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ’ (ਯੂਹੰਨਾ 4:46)। ਸ਼ਾਇਦ ਨਥਾਨੀਏਲ ਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਉੱਥੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ (ਯੂਹੰਨਾ 21:2), ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਨੇੜੇ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ¹⁰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀ¹¹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ‘ਮਰਨ ਨੂੰ ਸੀ’ (ਯੂਹੰਨਾ 4:46, 47)। ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਯਿਸੂ ਕਾਨਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਹਾਕਮ ਨੇ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮਸੀਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ‘ਜਾਹ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ’ (ਯੂਹੰਨਾ 4:50)।¹² ਉਸ ਨੇ ਯਿਸੂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਘਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਉਸੇ ਘੜੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ (ਯੂਹੰਨਾ 4:50-53)।¹³, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਇਸ ਕਰਿੰਦੇ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ‘ਸਾਰੇ ਘਰਾਣੇ (ਸਮੇਤ) ਨਿਹਚਾ ਕੀਤੀ’¹⁴ (ਯੂਹੰਨਾ 4:53)।

ਇਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੋਅਜਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ‘ਉਹਦਾ ਜਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਿਆ’ (ਲੂਕਾ 4:14)। ਹਰ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਯਿਸੂ ਦਾ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਜਾਣਾ

ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੇ ਅਰੰਭਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ।¹⁵ ਮੱਤੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ‘ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਸਰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ, ਜੋ ਝੀਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ... ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ’ (ਮੱਤੀ 4:12, 13)।¹⁶ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਮੱਤੀ 8:20)। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਇਆ (ਮਰਕੁਸ 1:21, 29)। ਆਪਣੀ ਗਲੀਲੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਯਿਸੂ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਉੱਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ (ਪੜ੍ਹੋ ਮਰਕੁਸ 1:21, 29, 38, 39; 2:1)।

ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ‘ਜਬੂਲੁਨ ਅਤੇ ਨਫ਼ਤਾਲੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ’ ਸੀ (ਮੱਤੀ 4:13), ਜੋ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਕਨਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਆਮ ਇਲਾਕਾ ਸੀ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 19)। ਮੱਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦੇ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਸੀਹਾ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ (ਮੱਤੀ 4:14-16; ਵੇਖੋ ਯਸਾਯਾਹ 9:1, 217)।¹⁷

ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ !

(ਮੱਤੀ 4:18-22; ਮਰਕੁਸ 1:16-20; ਲੂਕਾ 5:1-11)

ਯਿਸੂ ਲਈ ਉੱਤਰੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕੈਂਪੇਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਕ ਪੂਰਨਕਾਲਿਕ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ: ਮੱਤੀ 4, ਮਰਕੁਸ 1, ਅਤੇ ਲੂਕਾ 5 ਚਾਰ ਮਛੇਰਿਆਂ ਪਤਰਸ, ਯੂਹੰਨਾ, ਯਾਕੂਬ, ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਾਂ ਸਭ ਲਈ ਦੂਜੀ ਬੁਲਾਹਟ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਯਾਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਸਮੇਂ ਯਿਸੂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਨ।¹⁸

ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚੇਲੇ ਬਣਨ ਲਈ ਯਿਸੂ ਦੀ ਬੁਲਾਹਟ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚਰਣ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬੁਲਾਹਟ ਲਈ ਘਰ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਛੱਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਛੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਾਏ ਸਨ। ਸੇਵਕਾਈ ਦੌਰਾਨ ਯਿਸੂ ਕੋਲ ਕਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਤਰ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ (ਲੂਕਾ 10:1-20)।

ਦੂਜਾ ਚਰਣ ਪੂਰਨਕਾਲਿਕ ਚੇਲੇ ਬਣਨ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੁਲਾਹਟ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਸਾਡੀ

ਵਰਤਮਾਨ ਆਇਤ ਵਿਚ ਚੇਲਿਆਂ ਦਾ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ, ਇਸ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਚਰਣ ਤਦ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਜਦ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਚੁਣਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਯਾਦਗਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਯਿਸੂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਾਥੀ ਬਣਨ ਲਈ ਚਾਰ ਮਛੇਰਿਆਂ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਸਹਿਦਰਸ਼ੀ ਵਿਰਤਾਂਤ ਇਸ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਔਖਿਆਈ ਪਤਾ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਮੱਤੀ ਅਤੇ ਮਰਕੁਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਲੂਕਾ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮੱਤੀ ਅਤੇ ਮਰਕੁਸ ਦਾ ਵਿਰਤਾਂਤ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਲੂਕਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਯਿਸੂ ਭੀੜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਲੂਕਾ ਸਾਨੂੰ ਮੱਤੀ ਅਤੇ ਮਰਕੁਸ ਦੇ ਵਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਵਿਰਤਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ: (1) ਉਹੀ ਥਾਂ— ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ¹⁹ (ਮੱਤੀ 4: 18; ਮਰਕੁਸ 1: 16; ਲੂਕਾ 5: 1); (2) ਤਿੰਨੇ ਉਹੀ ਲੋਕ ਹਨ— ਪਤਰਸ, ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ (ਮੱਤੀ 4: 18, 21; ਮਰਕੁਸ 1: 16, 19; ਲੂਕਾ 5: 3, 10²⁰); (3) ਉਹੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ/ਸੁਧਾਰਨਾ (ਮੱਤੀ 4: 21; ਮਰਕੁਸ 1: 19; ਲੂਕਾ 5: 2); (4) ਉਹੀ ਬੁਲਾਹਟ— ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਬਣਨਾ (ਮੱਤੀ 4: 19; ਮਰਕੁਸ 1: 17; ਲੂਕਾ 5: 10); ਅਤੇ (5) ਉਹੀ ਜਵਾਬ— ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਜਾਣਾ (ਮੱਤੀ 4: 20, 22; ਮਰਕੁਸ 1: 18, 20; ਲੂਕਾ 5: 11)।

ਜੇ ਇਕ ਹੀ ਮੌਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਤਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਗਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ²¹

ਯਿਸੂ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੇ ਪਤਰਸ, ਯਾਕੂਬ, ਯੂਹੰਨਾ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਚਹੂੰ ਹੀ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੇ ਭਾਵ ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਸਵੇਰ, ਯਿਸੂ ਝੀਲ ਦੇ ਤਟ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਦੇ ਸਨ, ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਾ ਆਉਣ ਤੇ, ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਥੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜਿੱਦੀ ਪਤਰਸ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ; ਆਖਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਰ ਮੰਨਣੀ ਪਈ। ਉਹ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਉੱਥੇ ਹੈ। ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਯਿਸੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਤੇ ਉਹ ਪਤਰਸ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਸਰਕਾਉਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬੇੜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਰਮਨ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਕ ਅਸਮਾਨ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਹੋਇਆ: ਮੱਛੀਆਂ ਦਾ ਅਦਭੁਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਜਾਣਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਛੇਰੇ ਹੇਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਤਰਸ ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਝੁਕਣ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।²² ਇੰਜ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਕਾਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਛੇਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਮੱਤੀ ਨੇ ਇਸ ਬੁਲਾਹਟ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ‘‘ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲੇ ਆਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਬਣਾਵਾਂਗਾ।²³ ਉਹ ਝੱਟ ਜਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਏ’’ (ਮੱਤੀ 4: 19, 20; ਵੇਥੇ 4: 21, 22; ਮਰਕੁਸ 1: 17-20)। ਲੂਕਾ ਦਾ ਵਿਰਤਾਂਤ ਮੂਲ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਯਿਸੂ ਦੀ ਬੁਲਾਹਟ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਖਿਆ: ‘‘... ਹੁਣ ਤੋਂ ਤੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਫੜਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇੜੀਆਂ

ਕੰਢੇ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ' (ਲੂਕਾ 5:10, 11)।

ਇੰਜ, ਯਿਸੂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੱਕੇ ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਚੇਲੇ ਬਣਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ। ਹੁਣ ਯਿਸੂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਚਾਰ ਜਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦਾ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਯਿਸੂ ਦੇ 'ਬੇਹੋਦ ਨਜ਼ਦੀਕੀ' ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਣੇ ਜਾਣੇ ਸਨ (ਮਰਕੁਸ 5:37; 9:2; 14:33)।

ਸਾਰ

ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਪਾਠ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਸ ਖ਼ੇਤਰ ਵਿਚ ਚੰਗਿਆਈ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ। ਚਮਤਕਾਰੀ ਦਿਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਵੇਖੋ ਮੱਤੀ 14:1-12; ਮਰਕੁਸ 6:14-29. ²ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸਫ਼ਾ 171 ਤੇ 'ਕੁਝ ਹੋਰੇਦੇਸ' ਚਾਰਟ ਵੇਖੋ। ³ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਏਨੋਨ (ਯੂਹੰਨਾ 3:23) ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਮਰੀਆ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ⁴ਯੂਹੰਨਾ 4:8 ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ⁵ਸਫ਼ਾ 176 ਤੇ 'ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਮਸੀਹ ਦੇ ਸਫ਼ਰ' ਚਾਰਟ ਵੇਖੋ। ⁶ਯੂਹੰਨਾ 4:44 ਵਿਚ ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਇਕ ਅਜੀਬ ਟਿੱਪਣੀ ਜੋੜੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ 'ਕਿਉਂਕਿ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਬੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।' ਯਿਸੂ ਦੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਵਿਰਤਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਹਰ ਥਾਂ, ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਦੇ 'ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਸਥਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਮੱਤੀ 13:57; ਮਰਕੁਸ 6:4; ਲੂਕਾ 4:24)। ⁷'ਤੋਂਬਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪਰਤੀਤ ਕਰੋ' ਕੁਝ ਅਟਪਟਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਤੋਂਬਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਯਿਸੂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਖੁਦਾ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਦਾ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੋਂਬਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਸੀਹਾ (ਖ੍ਰਿਸਟੁਸ) ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ⁸ਅਕਸਰ ਸਿਨਾਗੋਗਾਂ ਵਿਚ ਸੱਬਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਵਾਕ ਰਸਮੀ ਸਭਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ; ਇਕ ਵਾਰ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ। ਕਈ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਸੋਮਵਾਰ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਵਿਚ ਵੀਰਵਾਰ, 'ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦਿਨ' ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਸਭਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸਿਨਾਗੋਗ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ⁹ਯੂਹੰਨਾ 4:54 ਵਾਲਾ 'ਦੂਜਾ ਨਿਸ਼ਾਨ' ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੂਜੇ ਮੋਅਜਜ਼ੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਪਹਿਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਾਂ ਮੋਅਜਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੈਂ ਬਣਨਾ ਸੀ (2:11), ਅਤੇ ਇਹ ਦੂਜਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਯਿਸੂ ਨੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨ/ਮੋਅਜਜ਼ੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ (2:23; 3:2)। ¹⁰ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਕਾਨਾ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਵੀਹ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੀਲ ਪੂਰਬ ਵੱਲ (ਸਫ਼ਾ

171 ਤੇ 'ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਮਸੀਹ ਦੇ ਸਫ਼ਰ' ਚਾਰਟ ਵੀ ਵੇਖੋ।

¹¹ਨਿੱਜੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੇਰੋਦੇਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹਾਕਮ ਸੀ। ¹²ਇਸ ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਦਾ ਅਰੰਭਿਕ ਜਵਾਬ (ਯੂਹੰਨਾ 4: 48) ਅਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਡਾਂਟ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਆਪ ਮਨੁੱਖੀ ਕੌਮ ਲਈ ਇਕ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸੀ। ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਤੁਸੀਂ' ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਯਿਸੂ ਸਾਮਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲਾਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਉਸ ਦੇ ਵਚਨ ਦੇ ਕਾਰਣ' (ਆਇਤ 41) ਮੋਅਜਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਸਨ। ਜੇ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ¹³ਇਹ ਮੱਤੀ 8: 5-13 ਅਤੇ ਲੂਕਾ 7: 1-10 ਵਾਲੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਚੰਗਿਆਈ; ਮੱਤੀ 15: 22-28 ਅਤੇ ਮਰਕੁਸ 7: 25-30 ਕਨਾਨੀ ਔਰਤ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਚੰਗਿਆਈ; ਅਤੇ ਲੂਕਾ 17: 11-37 ਵਾਲੇ ਦਸ ਕੋਝੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਿਆਈ ਸਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਗਿਆਤ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਯਿਸੂ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ¹⁴ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੋਸ਼ਿਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ¹⁵ਯਿਸੂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਗਿਆ (ਵੇਖੋ ਯੂਹੰਨਾ 2: 12)। ¹⁶ਕਈ ਇਕ ਰੂਪ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਨਾਸਰਤ ਤੋਂ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਗਿਆ, ਇੱਥੇ ਲੂਕਾ 4: 16-30 ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ: (1) ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ' ਕੰਮ ਕੀ ਸੀ (ਲੂਕਾ 4: 23), (2) ਠੁਕਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਿਖਰ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹੋ। ¹⁷ਇਸ ਨਬੂਵਤ ਦੀਆਂ 6 ਅਤੇ 7 ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਜਾਣੂ ਹੋ। ¹⁸ਯੂਹੰਨਾ 1: 40, 41 ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਅਤੇ ਪਤਰਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਨਾਮ ਚੇਲਾ (ਯੂਹੰਨਾ 1: 37, 40) ਯੂਹੰਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਆਫ਼ਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਸੁਝਾਅ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਯਾਕੂਬ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਲੱਭਿਆ ਜਿਵੇਂ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਪਤਰਸ ਨੂੰ। ¹⁹ਲੂਕਾ 'ਗੰਨੇਸਰਤ ਦੀ ਝੀਲ' ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ (5: 1) ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਸਫ਼ਾ 172 ਤੇ 'ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ' ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਵੇਖੋ। ²⁰ਮੱਤੀ ਅਤੇ ਮਰਕੁਸ ਵੀ ਚੌਥੇ ਆਦਮੀ, ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਲੂਕਾ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਤਰਸ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਯਾਕੂਬ ਜਾਂ ਯੂਹੰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਲੂਕਾ 5: 6, 7, 10)। ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਛੇਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ (ਮੱਤੀ 4: 18)।

²¹ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਏਨਾ ਜਾਣਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ²²ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਲਈ 'ਸ਼ਿਗਰਦੀ ਲਈ ਸੱਦਾ' ਪਾਠ ਵੇਖੋ। ²³'ਆਓ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿੱਲ ਐਂਡਰਸਨ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਨੋਟਸ ਵਿਚ: 'ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਤਾਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਸੀਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ' (ਵਿੱਲ ਐਂਡ ਵਾਰੇਨ, ਕਲਾਸ ਸਿਲੇਬਸ, ਦ ਲਾਈਫ ਆਫ਼ ਫ਼ਾਈਸਟ: ਦ ਸਿਨੋਪਟਿਕ ਗੋਸਪਲ, ਹਾਰਡਿੰਗ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 1991, 16)।